

Haluk Alatan ile Söyleşi

Önemli Bir Planlama Deneyimi: Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu

SUNUŞ

Türkiye 1930'lardaki büyük sanayi yatırımları kararlarından sonra 1960'larla birlikte yeniden bir planlama dönemine girdi. Planlamanın kurumsal çerçevesinin bu dönemde geliştiğini görüyoruz. Bu planlı dönem, ülkenin farklı kentleşme ve bölgesel gelişme dinamiklerini yaşadığı 1950'li yılları izledi. Biliyoruz ki, bu yıllarda kırdan kente göç nedeniyle özellikle büyük kentlerin gelişmesi beklenmedik ölçüde oldu.

Ankara Metropolitan Alanı Nazım Plan Bürosu (AMNPB), planlamanın kurumsal bir çerçeveye ulaştığı 1960'lı yıllarda kuruldu. Büro'nun deneyimi diğer metropoliten kentlere örnek oluşturdu. Ankara o yıllarda hızla büyürken yeni bir kent planına ihtiyaç vardı. Plan üretmek üzere o yıllarda uygulanan yöntemlerin metropoliten kentlerin ihtiyaçlarını yeterince karşılamayacağı düşünülmekteydi ve Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu bu yöntemlerden tamamen farklı, yeni ve özgün bir kent planlama deneyiminin başarılı bir örneği olarak gelişti.

Haluk Alatan AMANPB'nin kuruluşunda görev aldı, başından sonuna kadar büronun başkanlığını yürüttü; ta ki, 1980'lerde büronun etkinlik alanının bölge planlamaya ilişkin bir etkinlik olmaktan çıkarılıp yerel yönetim düzeyinde bir etkinliğe dönüştürülerek Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmasına kadar.

Metropoliten planlamadan, bölge planlamadan, yani kent planlamanın ana çerçevesini oluşturan plan türlerinden vazgeçmek kuşkusuz olanaksız. Tersine bunları yeniden kurmak, güçlendirmek gerekiyor. Bunun için de, 16 yıl süreyle özerk birer kamu hizmet birimi olarak çalışan Nazım Plan Bürolarının deneyimlerinden yararlanma şansına sahibiz.

Ç.K.: Sayın Alatan, AMNPB hangi koşullarda ve nasıl kuruldu? Ne tür güçlüklerle karşılaştınız? Büro çalışmaya başladığında Ankara'daki temel sorun alanları nelerdi ve ilk çalışmalar neler oldu?

H.A.: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra giderek artan kırsal alandan kentlere göç, nüfus artışı ile birleşerek şehirlerimizi her geçen gün ağır ve olumsuz koşullara götürüyordu. Ankara da bu olayın dışında kalamazdı. Şehrin olanakları ile çekimi ve kırsal alanların itimi, Başkenti güç durumda bırakıyordu. Nitekim 1957 yılında uluslararası bir yarışma ile elde edilen Yücel-Uybadın Planı'nın 1980'ler için öngördüğü nüfus 1960'larda aşılmış ve yeni bir plan için çalışmalara başlama zamanı gelmişti. Planlama tarihimize "Nazım Plan Büroları" deyiimiyle geçecek dönem, işte bu ortamda doğdu.

1960'lara kadar şehir planlarının elde edilmesi başlıca üç yolla oluyordu: müelliflere ihale yolu, İller Bankası'nca doğrudan plan yapılması ve yarışmalar yoluyla. İller Bankası'nın planlamaya yaptığı büyük katkıları burada belirtmek durumundayız. Ülkemize özgü, örneği dünyada pek bulunmayan bu kurum, o günlerde birbiri arkasına planlama yarışmaları düzenleyerek unutulmayacak bir hizmeti yerine getiriyordu. İşte bu ortamda, gerek İmar ve İskan Bakanlığı'nda gerek plancılar arasında, gerekse akademik çevrelerde, büyük kentler için plan elde etmenin yeni bir yolunun nasıl olacağı konusunda tartışmalar yapılıyordu.

Kuruluş süreci ilginç bir şekilde iki yönlü olarak gelişti. 1965 yılında İstanbul Sanayi Planı'nın Milli Güvenlik Kurulu'na sunulması ile süreç başladı ve Kurul, kentin Nazım Planı yapılmadan bir sanayi planı yapılamayacağına, bu nedenle öncelikle Nazım Planın elde edilmesi gerektiğine karar verdi. İkinci yön, Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin, o yıllarda Ankara'nın yeni plan ihtiyacı nedeniyle, mutlaka bir nazım plan yapılması gerektiğini ısrarla savunması idi.

Bir yandan Milli Güvenlik Kurulu, diğer yandan Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin görüşleri aynı noktada buluştu. Bu koşullarda, Bakanlar Kurulu, Milli Güvenlik Kurulu'nun yukarıda sözü edilen kararına dayalı olarak, Nazım Plan Büroları'nın kuruluşuna ait Kararname'yi çıkardı. Sadece üç maddelik bu Kararname'nin planlama tarihimizde önemli bir yeri olduğuna inanıyorum.

Kararname'nin birinci maddesi, İstanbul, Ankara ve İzmir kentlerinin planlarının yapımını, İmar ve İskan Bakanlığı'na görev olarak veriyordu. İkinci maddesi, bu amaçla kurulacak büroların harcamaları için, İller Bankası'ndaki bir havuza belediyelerin katkıda bulunacaklarını belirtiyor ve kanımca en önemli hüküm olarak, kurulacak büroların özerk olacaklarını söylüyordu. Üçüncü madde ise, Bakanlığın uygulamalar için yasa önerisi getirebileceği hükmünü taşıyordu. Bu Kararname uyarınca önce İstanbul, sonra Ankara ve daha sonra İzmir Nazım Plan Büroları kuruldu. Ben göreve 1968 Mayısında çağrıldım.

İmar ve İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürü sayın Fikret Urgan, beni makamına çağırarak Büro Başuzmanlığı görevini önerdi. Tahmin edeceğimiz gibi çok heyecanlandım ve düşünmek için süre istedim... Süre sonunda ise, kişisel bir koşul ileri sürmezken, Büro'nun ve Planın hazırlanma koşullarını sordum: Onama nasıl olacak; Belediye'nin İmar Müdürlüğü'nün konumu nedir; Büro elemanlarının seçimi ile çalışma düzeninde ne kadar serbest olacağım? Genel Müdür'ün olumlu cevapları üzerine de görevi kabul ettim.

Burada, planlama tarihinde Metropolen Nazım Plan Büroları döneminin açılmasında, zamanın Başbakanı Sayın Süleyman Demirel'in katkısını unutmamak gerekir. Nazım Plan fikrine inanan bir teknik adam olarak Sayın Demirel, konunun daima destekçisi olmuştur. Keza dönemin İmar

ve İskan Bakanı Sayın Haldun Menteseoğlu da Büro'nun kuruluşundan, çalışmaların rayına oturmasına kadar her konuda bizlere yardımcı oldu. Elbette, bütün kuruluş dönemi boyunca ve devamında Sayın Genel Müdür Urgan, deyim yerindeyse, bizlere kol-kanat gerdi. Sorunlarımızı çözmede hep yanımızda oldu.

Büronun ilk elemanları ben, bir plancı ve bir desinatör olarak üç kişi idi. İlerde "eşgüdüm"ün önemine değineceğim; ancak ilk aşamada beni düşündüren, "Ankara Belediyesi, yani bir anlamda Belediye İmar Müdürlüğü ile ilişkimizin ne olacağı" idi. Şansliydim, zira İmar Müdürü, Bakanlığımızda uzun süre Şehircilik Dairesinde Başkanlık da yapmış olan değerli dostum, büyüğüm Turgut Tuncay idi. Belki de bu nedenle, bahsettiğim biz üç kişi, ilk dönemde İmar Müdürlüğü'nün Atatürk Bulvarı'ndaki binasının üst katında çalışmaya başladık. Doğaldı, zira kentin planları, planlama hakkındaki bütün dokümanlar, bilgiler İmar Müdürlüğü arşivlerinde idi.

Bundan sonra önemli bir adım atıldı: Turgut Tuncay, Ankara Metropolen Alan Nazım Plan Bürosu Sekreterliği'ne getirildi. Bu çok önemliydi, çünkü böylece Belediye ile Bakanlık birbirine bağladık. Büro Bakanlığa bağlıydı ama bilgiler Belediyeydi. Turgut bey hem Bakanlık hem Belediyeyi biliyordu. Bu nedenle Büro'nun Sekreterliği'ne getirilmesi çok olumlu oldu. Onun tecrübesinden çok yararlandım. Büro'nun Bakanlık ile Belediye arasındaki konumu nedeniyle izlediğimiz yaklaşıma "iki yönlü çalışma" demiştim bir toplantıda, yani iki taraf vardı ama biz iki tarafta da değildik, Dedeman İşhanı'ndaydık! Öyle bir yerleşimi ki, Bakanlığa da Belediyeye de eşit uzaklıkta. Bunu olumlu olarak kullandık. Büro sekreterliğinden ayrılıncaya kadar Turgut bey ile gayet olumlu bir çalışma düzeni yürüttük. Bu suretle, ileride değineceğim eşgüdüm konusunun belki de en önemli adımını, Belediye ile Bakanlık arasındaki ilişkiyi en yüksek düzeyde sağlayarak atmış olduk, kendisini saygıyla anıyorum.

Güçlük değil ama başlangıçta üzerinde çok düşündüğüm ve çalıştığım bir konu, büro elemanlarının seçimi oldu. Bu konudaki titizliğimin sonucunu, onaltı yıl birlikte çalışarak Planı hazırladığımız ve onaya sunduğumuz çok kıymetli bir ekibi teşkil ederek aldım. Böyle önemli, sorumlu ve

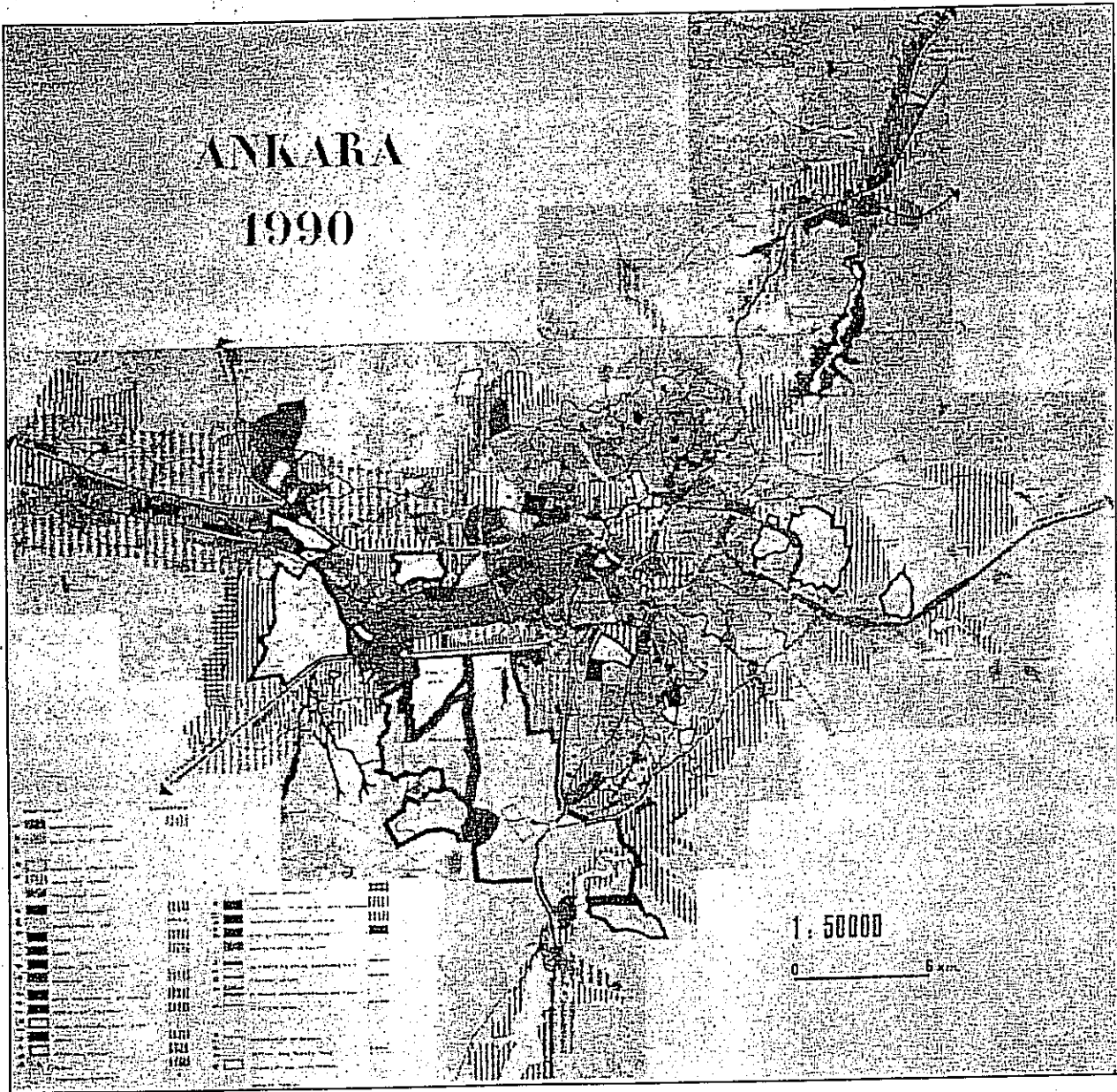
Kuruluş süreci ilginç bir şekilde iki yönlü olarak gelişti. 1965 yılında İstanbul Sanayi Planı'nın Milli Güvenlik Kurulu'na sunulması ile süreç başladı ve Kurul, kentin Nazım Planı yapılmadan bir sanayi planı yapılamayacağına, bu nedenle öncelikle Nazım Planın elde edilmesi gerektiğine karar verdi. İkinci yön, Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nin, o yıllarda Ankara'nın yeni plan ihtiyacı nedeniyle, mutlaka bir nazım plan yapılması gerektiğini ısrarla savunması idi.

hassas bir çalışma konusunda, ekibin bir bütün olarak, tek bir ses halinde çalışmasının önemini takdir edersiniz. Onaltı yıl boyunca, ben bu ekibin bütünlüğünü, birlikteliğini korumaya çalıştım. Daha da önemlisi, deyim yerinde ise bu "beyin kadro"sunu olduğunca sınırlı, en çok yirmi kişiye varan bir sayıda tuttum. Hemen belirtmek gerekir ki, özellikle tespit çalışmaları sırasında, anketörlerle Büroda eleman sayısının iki yüzlere vardığı olmuştur. Bu esneklik, üzerinde durulacak önemli bir konudur sanıyorum.

Zorluk karşıtı, kolaylıklar da vardı tabii. Öncelikle İmar ve İskan Bakanlığı ve Ankara

Belediyesi İmar Müdürlüğü ile, daha sonra, Başkentte olmamızın yararı ile, Genel Müdürlükleri veya merkezi, Ankara'da olan kuruluşlarla çok sıkı ilişki ve bilgi alışverişinde bulunduk. İşte örnekler: Devlet İstatistik Enstitüsü, Karayolları, Devlet Su İşleri Genel Müdürlükleri, Maden ve Tetkik Arama Enstitüsü. Devlet Planlama Teşkilatı ve nihayet tüm Bakanlıkların planlama ile ilgili birimleri. Kapsamlı çalışmalar yürüten bu kuruluşlara ve sağladıkları verilere, kolayca erişebiliyor olmamız nedeniyle, Büro'nun teknik kadrosunu sınırlı tutabildik.

İlk çalışma konumuz Ankara ile ilgili mevcut

bilgilerin, dokümanların toplanması oldu. Önceki planlama çalışmalarını ve sonuçlarını derledik. Öncelikle Ankara kenti tarihi ile ilgili yayın ve dokümanları topladık. Türk Tarih Kurumu kanalıyla bu bilgilere ulaştık. Bu çalışmanın bir başka amacı, Ankara Kalesi'nin kuzey yamacında taş düşme tehlikesi altında bulunan gecekonduların kaldırılması ve bu nedenle Kale'ye ait bir planın yapılması yönündeki İmar İskan Bakanlığından gelen talebin karşılanması idi. Bu bölgedeki gecekondularda bir anket çalışması yaparak görüş ve isteklerini aldık. Sonuçta oradaki gecekondularda yaşayan insanları, Bent Deresi'nde ve Kale'ye çok da uzak olmayan bir konumda inşa edilen, sosyal mesken bloklarına naklederek, Kale'nin kuzey yamacının temizlenmesini sağladık.

Kale çalışması, bizim için önemli bir fırsattı. Hem Bakanlığın istediğini yaptık, hem de Kale'yi planladık. Kenarından da olsa gecekondular sorununa girdik. O arada gecekondular Yasası çıktı. Yasa gecekondular alanlarında, tasfiye, ıslah ve önleme bölgeleri tanımlıyordu. Islah bölgeleri hemen hemen tüm mevcut gecekondular alanlarını kapsıyordu, tasfiye bölgesi ise yüzde 3 civarında kalıyordu. Bizim için en önemli olanı, "önleme" bölgeleriydi; zira şehrin gelişme yönünü belirlerken, "Gecekondular Önleme Bölgeleri"nden yararlandık.

Şehrin "taşıyıcı iskeleti" dediğimiz Atatürk Bulvarı, demiryolu, hipodrom, Gençlik Parkı ile önemli altyapı noktalarını esas alarak, plan şemasını ve ona bağlı altyapı çalışmasını başlattık. Şema ortaya çıktıktan sonra da 100 uygulama projesi ile planın esasını belirledik.

Bir yandan planın elde edilmesi sürecinde uygulanacak metodun seçimi için literatür taraması ve durumun tesbiti çalışmaları devam ederken Büro elemanları da yavaş yavaş yeni görevlerine başladılar. Bu arada, biz de Ankara Nazım Plan Bürosu ile özdeşleşen yeni yerimize, Dedeman İşhanı'na 1970 Nisanında taşındık ve en önemli ilk çalışmamız olan "Arazi Kullanışı" tesbitine başladık.

Göreve geldiğimiz günden beri düşündüğüm ve literatür çalışmalarımız ile güçlenen plan çalışmalarında uygulayacağımız beş ilkeyi saptadık:

1. *Kentte birbirlerinin işleyişini etkileyen, belirleyen alt sistemlerin mevcudiyetini kabul ederek, kenti bir bütün, bir sistem olarak ele almak,*

2. *Bilgi toplama faaliyetini geniş kapsamlı olarak yürütmek,*

3. *Plan'a tüm olanaklar (alternatifler) yelpazesini inceleyerek, alternatif gelişme şemaları yöntemiyle varmak,*

4. *Kentin fiziki yapısını, bir arazi kullanış-ulaşım bütünü olarak ele almak,*

5. *Başlangıçtan itibaren uyguladığımız şekilde, aktif planlamayı, yani uygulama/planlama bütünlüğünü sağlamak.*

Arazi yürütülen çok ayrıntılı kullanım (land use) tesbiti sonucu, kentin 1970 yılındaki mevcut durumunu çıkarttık. Arazi kullanım çalışmasına paralel olarak bir dizi anket çalışması yapıldı. Bunlar: İstatistik Enstitüsü Başkanı Sayın Zeki Avralıoğlu'nun yönetim ve denetiminde gerçekleştirilen ve konut bölgelerinde yüzde dört örnekleme (ki bu ölçekte bir şehir için çok yüksek bir orandır) ile yapılan sosyal anket ve hanehalkı anketi; İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi öğretim üyelerinin yönetim ve denetiminde gerçekleştirilen ve 38.000 işyerinde yürütülen iki kademe "ekonomik yapı" anketi; ulaşım anketi ve resmi kuruluşlar anketidir. Ulaşımında, çıkış-varış (Orijin-Destinyasyon) ve kordon anketleri yapıldı. Bu sonuncu anket kapsamında kırk bin araç sürücüsüyle konuşuldu. Tüm bu anketler (ki 7000'den fazla aileyi kapsıyordu) ayrıntılı arazi kullanım bilgilerimize dayandırıldı. Ne yazık ki bu bilgiler, o zamanlar bugünkü gelişmişlik düzeyinde olmayan bilgisayarlara aktarılıp ayrıntılı olarak işlenemedi. Gene de yayınladığımız dokuz kitaptan, özellikle ekonomik araştırmalara ait olanda tablolar halinde derlendi.

Bizi başlangıçta çok düşündürülen birkaç konu vardı:

- *Kentteki izinli yapılaşma ile izinsiz yapılaşma arasındaki büyük fark ve ayırım,*
- *Şehir'in, sakinlerine hizmet sunan, bunu kentsel servisler aracılığı ile yapan bir "kollektif şirket" olduğu düşünülürse, bu servis alanlarındaki (eğitim ve sağlık kurumları ile yeşil alanlar, altyapı, vb) büyük eksiklik,*
- *kamu mülkiyetindeki arazilerin azlığı.*

Kamu mülkiyetindeki alanların artırılmasını ilke olarak benimsedik. Bu çerçevede kooperatiflere, servis alanlarını kamuya bağışlamaları koşulu ile öncelik verdik.

Şehrin "taşıyıcı iskeleti" dediğimiz Atatürk Bulvarı, demiryolu, hipodrom, Gençlik Parkı ile önemli altyapı noktalarını esas alarak, plan şemasını ve ona bağlı altyapı çalışmasını başlattık.

PLANLAMA
2002/4

Plancı tarafsız olmalı, sadece kamu çıkarı söz konusu olunca taraf olmalıdır.

Plancı, ilgili tüm kamu kuruluşlarıyla yakın ilişki içinde çalışmalıdır.

Ç.K.: Plancı nasıl hiri olmalı, ne niteliklere sahip olmalı?

H.A.: Plancının rolü, plancının görevi ve taşınması gereken özellikler hakkında, son dönemde yapılan iki toplantıdan söz edeceğim: Birincisi 1995'de Sidney'de düzenlenen Uluslararası Şehir ve Bölge Plancıları Birliği (ISOCARP)'nin yıllık kongresi. Bu toplantının konusu "Uyum ve Arabuluculuk (Adaptasyon-Mediasyon)" idi. Plancının sorun çözmede, eşgüdüm sağlamada, her türlü ilişkisinde sahip olması gereken bu iki özellik, kendi dışındaki kurum ve kuruluşlarda da sağlanması gereken bir olgudur.

İkinci toplantı, 2002 Mayıs'ında İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Planlama Eğitimi Yeniden Düşünmek" başlıklı uluslararası toplantı idi. Bu toplantıda plancının, daha da ötede bir planlama bürosu başkanının sahip olması gereken özellikler şöyle sıralandı:

- çok iyi bir teknisyen olmak;
- işine büyük bir sevgi ile bağlılık;
- nazik, dürüst, diplomat ve sanatkar olmak.

Bu sonuca, "siz bir Mesih arıyorsunuz!" diyenler oldu. Bu vasıfların hangilerine sahibim bilmiyorum, ama her biri çok yetkin olan çalışma arkadaşlarımla Ankara Metropolitan Alan Nazım Planı'nda sonuca vardığımızı biliyorum.

Planlama çalışmalarının devamı boyunca, mühendislik eğitimi de almış olmamın çok yararını gördüm. Su getirmenin esasları, boşaltma, yani kanalizasyon sisteminin teknik yönleri, karayolu yapımı, topoğrafya ve ona uyum. Bütün bu, şehirciliğin dayandığı teknik öğelerin, teknik altyapının koşullarının belli bir düzeyde bilinmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle planlama eğitiminde bu yönde bir yaklaşıma yer verilmesi gerekir.

Plancının arabuluculuğundan söz etmiştik: Yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasında, büro elemanlarıyla talep ve istekler arasında, belediye ile büro, belediye ile bakanlık arasında, değişen siyasi iktidarlar arasında, dolayısıyla partiler ve görüşleri arasında, değişik disiplinler arasında, çevreciler, peyzajcılar, mimarlar, mühendisler, karayolu uzmanları, ekonomistler, haritacılar, altyapı mühendisleri arasında, üniversitedeki kuramsal çalışmalar ile pratik sorunlar arasında arabulucu olacaktır. Bütün bu ilişkilerde, plancı tarafsız olmalı, sadece kamu çıkarı söz konusu

olunca taraf olmalıdır. Plancının geçmişle gelecek arasında bir konumu var, bu da çok önemli.

Plancının estetik yaklaşımı da olmalı. İtalyan plancılarla çalışırken bir gözlemim oldu, ne zaman bir "şehir"den söz edilse, aslında teknik eğitim almış bu kişiler "bella citta" yani "güzel şehir" sıfatını kullanarak güzellik konusunu vurguluyorlardı, kültürleri böyle ve bu dillerine böyle yansıyor. Bu anlamda sanatkar da olması gerekir plancının.

Plancı, ilgili tüm kamu kuruluşlarıyla yakın ilişki içinde çalışmalıdır, biz öyle yaptık. Nezaket, insanlarla temas, diplomasi çok önemlidir. Bu alanda sempati bile işin içine giriyor. Osmaniye Sanayi Bölgesi örneğinde, plan kararının kavram olarak ortaya çıkışından, araziye uygulanmasına kadar bütün safhalarda çelişkileri çözümleyici, aktif bir rol oynadık. Yani arabuluculuk yaptık. Amacımız kısa bir sürede bir makro gelişim stratejisine varmak ve bu stratejinin gerçekleşmesi için aktif yatırımcı olacak veya karar oluşturacak tüm kurum ve kuruluşların bu stratejiyi benimseyen ve destekleyen bir tavır almalarını sağlamaktı.

Organize Sanayi Bölgesi'nin yer seçimine özel bir önem veriyorduk. Çünkü biliyorduk ki, bu sanayi bölgesi, "Batı Koridoru" diye nitelendiğimiz gelişim aksının gerçekleşmesi için çekim noktası olacaktı. Osmaniye Sanayi Bölgesi yer seçiminin doğruluğunu kanıtlamak için, gerek Devlet Planlama Örgütü'nden, gerekse konu ile ilgili tüm kamu kuruluşlarından, ayrıca bu konuda yani sanayi alanları yer seçiminde çalışmış kişileri yerine götürüp olumlu görüşlerini aldık. Bu suretle Ankara'nın önemli bir gereksinimi olan sanayi alanı yer seçimine karar verdik.

Sanayi konusunda, küçük sanayi çarşılarının da kent ve planlama açısından özel bir yeri var. Bu konuda, Sanayi Bakanlığı'nın küçük sanatlar alanında çalışan birimi ile ve oradaki başkan ile kişisel bir ilişki kurdum. Zira şehrin herhangi bir yerinde arazi alan ve sanayi çarşısı kurmak isteyen girişimciler bize geliyorlar ve "Biz sanayi Bakanlığı'ndan kredi aldık, yerimizi onayın" diyorlar; aynı girişimciler Sanayi Bakanlığı'na giderek: "Nazım Plan Bürosu bize yer gösterdi, kredimizi çıkarın" diyorlar. Başkan'la olan ilişkimizle bir telefon konuşmamızla böyle girişimleri önleyiyor, dahası çok sıkı bir işbirliğine gidiyorduk.

Osmaniye Sanayi Bölgesi'nin gerçekleşmesi

için çok önemli olan enerji sorununu da, Türkiye Elektrik Kurumu'ndaki ilişkilerimiz sonucu, atıl durduğunu öğrendiğimiz "trafo"nun, Osmaniye Köyü yakınına taşıyıp kurulması ile çözdük.

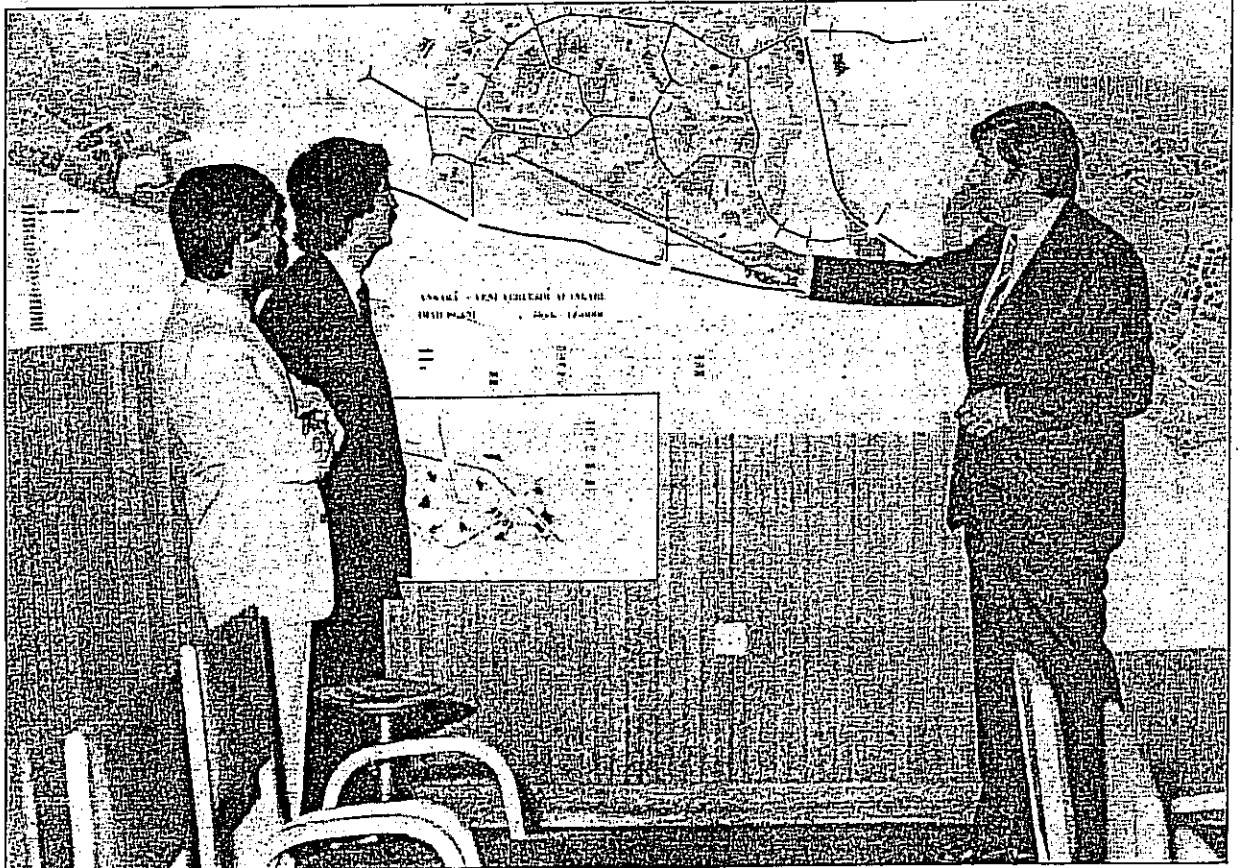
Plancının arabuluculuk rolüne en önemli örnek, Belediye Başkanları ile kurduğumuz yakın ilişkidir. Sayın Ekrem Barlas, başkanlığının ilk günlerinde "Ne yapmamı önerirsiniz?" diye sordu. Kendisine yeri de, projesi de hazır olan Botanik Parkı'nı gerçekleştirmesini önerdim. Bize inandı ve Park gerçekleşti. Sayın Barlas görev süresi boyunca bize hep inanmış ve maddi manevi yardımlarını her zaman sürdürmüştür.

Sevgili meslektaşımız, heyecanlı ve atak Vedat Dalokay göreve başladığında kavşaklarda göbek yapmaya takılmıştı. Planın ana kararlarına ters düşmeyen bu girişimlerine onay verdik ve onunla da heyecanını ve girişimciliğini yönlendirerek olumlu çalışmalar yaptık: Akkundu Projesi (sonradan Batıkent) ve "Altın Park" bu çalışmalara iki örnektir.

Ç.K.: Geçmiş deneyimlerinizden hareketle kent planlamanın ve plancının önümüzdeki dönemde gündeminde olması gereken konular nelerdir?

H.A.: Öncelikle belirtmeliyim ki, uygulama-planlama bütünlüğü, arazi politikası, özel alanlar, tarım, orman, arazi kullanışı, koruma, korunacak alanlar, sürdürülebilirlik, servis normları, standartlar, arazi mülkiyeti sınırlamaları, plan türleri ve elde etme yöntemleri, plan hiyerarşisi, bölgelemeler, idari sınırlar, planın Anayasa ve diğer yasalara göre konumu, merkezi yönetim yerel yönetim ilişkileri, denetleme mekanizmaları, üzerlerinde tek tek durulması, sorunları ve çözüm öneri seçenekleri düşünülmesi gereken konulardır.

Katıldığım toplantılardan birinde ekoloji ve sürdürülebilir gelişmenin öneminden, ekonomik, demografik, teknolojik, sosyal açıdan değişen dünyada küreselleşmenin fiziksel mekandaki yansımalarından, bunun sonucu olarak yerel özelliklerin yitirilmesi tehlikesinden, kentsel

İmar ve İstın Bakanlığında Eryaman Yeni Yerleşim Alanı Nazım Planının sunuşu sırasında (8 Temmuz 1982) Hafuk Alatan, Ömer Kiral, Kunt Mehmet Kuntasal

PLANLAMA
2002/4

hizmet sorunlarından, planlamayla sosyal planlama arasında aracılık yapılmasının gereğinden, küreselleşme yani yeni emperyalizmin tehlikelerinden, özelleştirme politikalarının sonuçlarından sözettim. Bunlar önümüzdeki yıllarda planlıların gündemini meşgul eden konular olacaktır.

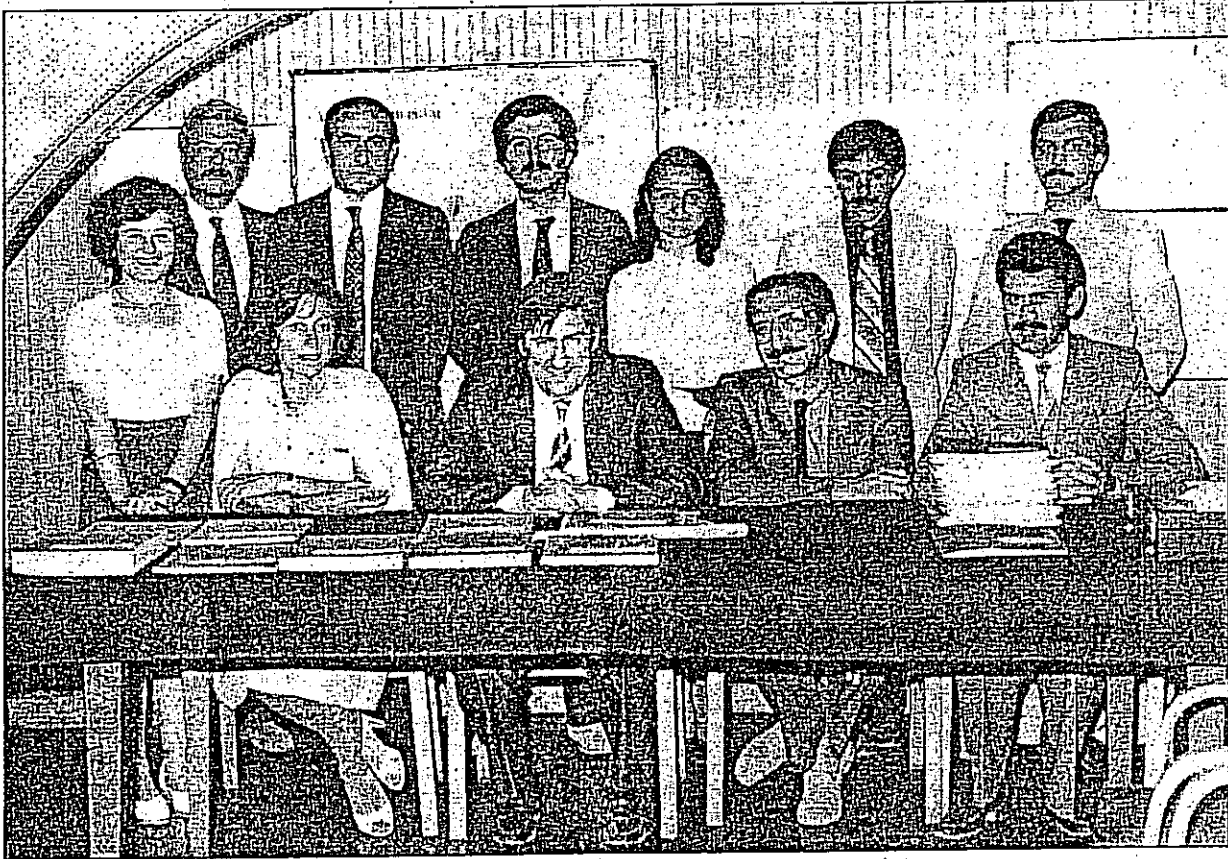
Çok hızlı gelişen, büyüyen ve değişen kentlerimizde altyapıda daha esnek bir çözüme nasıl gidilmesi gerektiği üzerinde önemle durulması gerekir. Mesela büyük bir alanda kanalizasyon yapılacak. Biliyoruz ki, bir ağaç gibi kalın gövdeden dallara doğru gidilmesi gerekir. Ama ilginç olan pratikte önce dallardan başlanmasıdır, peki bu dalları, bu gövdeye göre nasıl hesaplayacağız? Mühendisler 1/1000 ölçekli planı istiyor, bunu hesaplamak için. Ama 1/1000 plan yapıldıktan sonra, bu zaten biliniyor. Baştan hangisinin en uygun çözüm olduğunu, en azından "olsa olsa" yöntemiyle bilmemiz gerekir ki, ona göre ilk etapta planlama ve mühendislik arasında karşılıklı geri besleme sağlanabilsin. Altyapı planlamasında bu bakış açısının geliştirilmesi gerekir.

Devletin denetimindeki alanlara bakarsak, büyük altyapı projeleri, elektrik santralleri, barajlar, otoyollar, dağıtım şebekeleri, havaalanları, istasyonlar demiryolu güzergahları vb. var. Bundan başka, devlet arazi mülkiyeti ve mülkiyet ilişkilerini vergilendirmeyi yönlendirici kararları alıyor. Plan bütün bunlar için önemli bir uygulama aracıdır. Bu nedenle plan yapılırken ilk gidilecek yer, yatırımcı kuruluşlar olacaktır.

Ç.K.: Yani gelişme taleplerini ya da gelişme yönündeki girişimleri, planın organik bir parçası haline getirmek gereğinden, yatırım kararlarını plan kararlarını sonradan zorlayan ve değiştiren değil de planı birlikte oluşturucu temel öğeler olarak ele almak gerektiğinden söz ediyorsunuz.

H.A.: Evet, kesinlikle öyle. Zaten planı yönlendirici kararların aracıdır. Ama özelleştirme, devleti ikinci plana itmektedir. Bu önemli bir sorun, çünkü o zaman planlancının görevi çok zorlaşıyor.

Plan yönlendirici kararların aracıdır. Ama özelleştirme, devleti ikinci plana itmektedir.

Büro planlama ekibi, İmar ve İskân Bakanlığı'nda proje sunuşu sonrasında topluca (7 Temmuz 1982)

PLANLAMA
2002/4

Ayaktakiler soldan sağa: Ömür Türksoy, Felhi Sinanoğlu, Orat Ünal, Ömer Kiral, Nebahat Tokallı, Ahmet Necip Ünal, Kunt Mehmet Kuntasal
Otururlar soldan sağa: Vildan Okyay, Haluk Alatan, Özcan Allaban, Selçuk Özçelik

Küresel ısınma ve nüfus artışından dünyanın en önemli sorunları olarak söz ediliyor. Bir de üçüncü dünya ülkelerinin, gelişmekte olan ülkelerin bilinen önemli sorunları var: Gecekondu, göç, kırsal itimi, kentin çekimi, popülist politikalar, yasa tanımazlığa verilen ödünler, mali kaynakların kıtlığı, kaynak israfı, vb. Uzun yıllar kırdan kente göçen insanların şehre uyum sağlamaları konuşuldu, araştırıldı, yazıldı. Büyük kentlerin taşıyamayacağı, kaldıramayacağı ölçüde nüfuslarının artarak devam etmesi tamamen ters bir olguyu gündeme getirdi: Kentlerin kırlaşması ve kıra dönüşümü. Gerçekten de ekonomik, idari ve fiziksel değişimin yanında en büyük tahribat, sosyal ve kültürel yaşamda olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra 1920'lerde, 1930'larda, 1940'larda kentlerde yaşanan büyük değişim, büyük reform popülist politikaların da etkisiyle bugün geri döndürülmeye çalışılmaktadır. Gerek fiziksel, gerek sosyal, kültürel altyapı yetersizliği büyük şehirleri bir kaosa itmekte ve günden güne yaşamı güçleştiren bir hale getirmektedir. Maalesef bugün planlıların çoğu planlamanın tıkanmış olduğunu, bir çıkmazda, bir kısır döngü içinde bulunduğunu düşünüyor.

Yerel yönetimin parasal, teknik, yasal olanaklarının sınırlılığı, onları yerel baskılara karşı koyamamaları planlarda kamu yararını daha az gözetilen değişimlere itmektedir. Evvelce kentte bir tek belediye başkanı ve ona bağlı belediye şubeleri vardı. Hepsisiyle ilişki kurulup, başkandan talimatlar gönderildi mi iş biterdi. Bu ilişkiyi kurmak çok önemli. Şimdi ilçe belediyeleri ile idari otoriteyi sağlamak güçleşmiştir. Plancı bütün bu olumsuz koşullarda elindeki çok az sayıdaki aracı kamu yararına dikkatle kullanmak durumundadır.

Ç.K.: Bir metropoliten kentin planlamasından söz ederken aslında içinde birçok yerel yönetimin karar ürettiği, iktisadi ilişkiler açısından oldukça geniş bir etki alanı ile tanımlanan bir bölgenin planlamasından söz ediyoruz. O zaman metropoliten planlamanın merkezi olarak yürütülen bir planlama etkinliği olması gerekmiyor mu?

H.A.: Kesinlikle öyle.

Ç.K.: Yoksa karşımıza şöyle bir sorun çıkıyor: Büyükşehirlerin yakınında, onun iktisadi etki alanı içinde küçük küçük yerel yönetimler kendi

nazım ve uygulama planlarını üretiyorlar. Bu durumda, yakındaki büyükentin mekansal gelişme dengelerini alt üst eden imar haklarının verildiği örneklere sıkça rastlıyoruz. Bu tür kendi başına kararlar üretilmesinin o çevrenin oluşumu açısından son derece olumsuz etkileri var. Tabii bunun siyasi erkin bir aracı olarak kullanıldığına da tanık oluyoruz. Bunlar yeterli kurumsal teknik yapılara sahip olmadıkları için spekülatif gelişmelere açık hale geliyorlar. Mutlaka böyle olur denemez ama örnekleri çok fazla.

H.A.: Bir kentin planı yapılırken, çevresi ve yakın çevresinin iyi tanınmasının önemi açıktır. Ankara için bu fırsat, İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesi'nde 1967 yılında yürüttüğümüz "İl Programlama" çalışması ile ortaya çıkmıştır. Bu çalışma, Konya'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük ili olan Ankara ilinde mevcut 21 ilçede, ki 4'ü kentte bulunuyordu, eğitim, sağlık yatırımları ile altyapı projelerini 5 yıllık plan dönemlerine uygun olarak programlıyordu. İl Programlama çalışması Ankara kentinin, il içindeki konumunu ve çevresini tanımamızın yanında, kentin etki alanını da belirlemiştir. Bu sınır, kuzeyde Çubuk, güneyde Gölbaşı, batıda Sincan ve doğuda Kayaş'ı içine alıyordu. Nazım Plan çalışmalarımızda bu ilçe ve yerleşmelere özel bir ilgi gösterdik. Gerek Çubuk, gerekse Gölbaşı ve Sincan planlama çalışmalarına katıldık ve yetkililerle büromuzda sorunlar ve çözümleri hakkında görüşmelerde bulduk. Sık sık da yerinde incelemeler yaptık. Doğaldır ki, yakın çevredeki bu yerleşmelerin gelişimi Ankara Şehrini doğrudan ilgilendiriyordu. Daha sonraları tüm ili kapsayan "Bölge Müdürlüğü" görevini de, diğer yerleşmelerdeki gelişmelerin denetimi amacıyla kabul ettim. Bu çalışmaların odak noktası hep Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu oldu. Bu suretle tüm bu yerleşmelerdeki özellikle de yakında olanların gelişmelerini denetimde tutabildik.

Ç.K.: Yani siz bir anlamda, biraz yarı özel, Bakanlığa bağlı, belediye ile ilişkileri kuran, ama bu arada metropoliten alan içinde, çevre belediyelere de belli danışmanlık hizmeti veren bir kurum olarak çalıştınız öyle mi?

H.A.: Zaten o üçlü kararnamede, ikinci maddede "özerk kurumlar" diyor, o zaman için bu

Bizim plan hep, "1990 Nazım Planı" olarak geçiyor. Halbuki bizim 1990'dan sonra şehrin ne şekil alacağı hakkında da görüşlerimiz vardı.

inanılmaz ölçüde ileri bir görüştü. İmar İskan Bakanlığı'na bağlı, ama yarı özerk. Bu dengeyi kurmak çok önemli. Zaten hayatta herşey denge değil mi?, yarı özerk bürolar olarak çalıştık biz, bu çok önemli.

Ç.K.: Hangi konularda eksiklikler saptıyorsunuz? Büro çalışmalarında gerçekleştiremedikleriniz neler?

H.A.: Bizim plan hep, "1990 Nazım Planı" olarak geçiyor. Halbuki bizim 1990'dan sonra şehrin ne şekil alacağı hakkında da görüşlerimiz vardı. Bunları gösterdik ve uygulanma şartlarını kitabımızda belirttik. Büronun hep yaşayacağını sanıyorduk. Eğer biz veya Büro işlerin üzerinde devamlı kalabilseydi o zaman bunları yönlendirmek mümkün olabilirdi. Onun için bir kamu bürosunun devamlılığı çok önemlidir. Belli bir dönemde ancak genel fikirler ortaya konabiliyor, bu fikrin ayrıntılarına girmek için zamanı beklemek ve gerekli müdahaleleri talepler geldikçe yönlendirmek gerekiyor. Ama maalesef öyle bir şey olmadı, büro kapatıldı. Yine de bazı ana koridorları belirttik. Bakanlara planı anlatırken, "biz sadece yaptığımızı anlatıyoruz, yapamadıklarımız da belki bu kadar" diyordum, nitekim büronun devamlılığını gerektiren girişimleri maalesef yapamadık.

Meşela, ulaşım konusunda, biz Ankara'yı çember içine alan bir çevre yolu önermiyorduk. Yeni yerleşim alanlarının içinden geçen, onları kesen bir yol düşünmüyorduk. Biz o yolu daha batıdan, Ova Çayı ve Çubuk Çayı boyunca gelip, yerleşmelere teğet geçen bir yol olarak düşünmüştük. Havaalanını değiştirmeyi beceremedik. Mürted Havaalanı'nın olduğu yer kentin havaalanı olması gerekirdi. Zira oraya demiryolu gidiyor. Esenboğa'ya demiryolunu bağlayamıyorsunuz, ama Mürted'e bağlayabiliyorsunuz. Bu bağlantı sağlandığında bütün dünyada olduğu gibi havaalanında inen kişi trene binecek ve 10-15 dakika içinde Ankara'nın merkezine ulaşacak. Ankara'nın hava trafiğinin yüzde 80'i Batıdan geliyor. Bugün Batı yönünden gelen uçakların Mürted bölgesinden itibaren kente varması için 30 km, kentten Esenboğa'ya ulaşması için de 30 km. daha gerekiyor. Yani uçaklar tek yönde 60 km, aynı yönden geri dönüyorsa yaklaşık 120 km.lik bir mesafe için fazladan yakıt kullanıyor. Bu değişikliğin sadece maddi yönü

bile bunları karşılamaya yeterdi. Bunu maalesef başaramadık.

Tabii gecekonduların konusu önemliydi. Osmanlı Sanayi Bölgesi ile gecekonduların yakın ilişkisi vardı. Bu konuya kapsamlı biçimde yaklaşamadık. Çayyolu'nda gelişme önerdik ama bu bölgedeki dağınıklığı gideremedik.

Gerçekleştiremediğimiz işlerden biri de İkinci Meclis'le ilgili. Bu yapıyı "Ankara Belediye Binası" olarak önermiştik. Bütün dünyada, şehir merkezinde tarihi binalar belediyedir. İkinci Meclis Binası çok güzeldir, konferans salonu, toplantı odaları ile Ankara Belediyesi için ideal bir yerdi. Karşısında olan ve ona benzeyen Ankara Palas binasıyla da mimari bütünlük sağlıyor. Bunu maalesef başaramadık.

Bir başka eksik kalan konu da, büroda ayrıntılarıyla uğraşacak birimi kurmaktı. Burada daha çok mimarlar, tasarımcılar olacak ve kentteki ayrıntı konularında görüşler, projeler üreteceklerdi.

Ç.K.: Türkiye'de planların uygulanmadığı ya da uygulanmadığı söylenir, Ankara Nazım Planı için bu ne kadar doğru?

H.A.: Daha önce saydığım beş ilkedeki Planlama-Uygulama bütünlüğüne ait olan ilke uyarınca, ilk günden itibaren çok önemseydiğimiz eşgüdümü iyi sağladığımızı sanıyorum. Bu yolla birçok yatırımı, planlama kararlarımıza uygun olarak yönlendirdik: Adalet Sarayı yer seçimi, büyük konut projeleri (Batıkent, Yeni Yerleşim Alanı), metro güzergahı, ana yollar, küçük sanayi bölgeleri, Sincan-Osmaniye Sanayi Bölgesi, gecekondular önleme bölgeleri, Botanik Parkı, Seğmenler Parkı, resmi kuruluşların yer seçimleri vb. Bu çalışmalar yüze yakın rapor ve açıklama bilgileri ile gerçekleştirildi. 1972 yılında vardığımız genel makroform şemasının 1982'de onanmasına kadar geçen 10 yılda gerçekleştirilen bu proje ve yatırımlar 1990 Nazım Planı'nın tümüyle hayata geçirilmesinde ve gerçekleşmesinde en büyük rolü oynamışlardır.

Ç.K.: AMANPB'nun planlama eğitimine de katkıları oldu, bunlardan söz eder misiniz?

H.A.: Kuramsal çalışmaların pratiğe aktarılmasına önem verdik. Üniversite ile temaslarımız hiç kesilmedi. Toplantılar, konferanslar düzenledik. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden, Ankara Siyasal

1972 yılında vardığımız genel makroform şemasının 1982'de onanmasına kadar geçen 10 yılda gerçekleştirilen bu proje ve yatırımlar 1990 Nazım Planı'nın tümüyle hayata geçirilmesinde ve gerçekleşmesinde en büyük rolü oynamışlardır.

Bilgiler Fakültesi'nden hocaları çağırdık. Orta-doğu Teknik Üniversitesi zaten bizimle iç içeydi. Planlama öğrencileri bizde staj yaparlardı.

1991 yılında İzmir'de yapılan Dünya Şehircilik Günü'nde bana verilen ödülün ana nedeni, Büro'yu bir eğitim merkezi gibi yönetmem idi. Gerçekten de, pek çok akademisyen, öğrenci ve planıcı, Büro bilgilerinden ve dokümanlarından çeşitli çalışmalarında, yüksek lisans ve doktora tezlerinde yararlanmışlardır. Tabii yayınladığımız 9 kitap da bu alanda yararlı olmuştur.

Ç.K.: Geleceğe yönelik düşünce ve önerileriniz nelerdir?

H.A.: Sacayağı diye isimlendirdiğim bir öneri paketini Bakanlıktaki son görevim olan planlamadan sorumlu müsteşar yardımcılığım sırasında hayata geçirmeye çalıştım ama başaramadım.

Bu üçlünün birinci ayağı, planlamadan sorumlu bir bakanlığın kurulmasıdır. Ne yazık ki 1984 yılında kapatılan İmar ve İskan Bakanlığı'ndan sonra ülkede planlama alanında bir boşluk doğmuştur. Önerdiğim bu yeni bakanlık (Şehircilik ve Konut Bakanlığı), planlama ve iskan konusuna hakim olacaktır.

İkinci ayak, ülke için bir "Milli Fiziki Plan"ın yapılmasıdır. Her ne kadar bu konuda "Atlas" adı altında bir çalışmaya başlanmış ise de, plan anlamında bir sonuca ulaşılmamıştır. Tüm dünyada da örneği pek bulunmayan bu çalışmaya Prof. Cabianca'nın İtalya için önerdiği ve gerçekleştirdiği ülke fiziksel planlaması örnek alınarak başlanabilir. Bu öneride ilk adım ilk karar, "koruma" dır. Tarihi değerlerden, fiziksel değerlere, doğal değerlerden sosyo-ekonomik değerlere kadar, akla gelecek tüm değerlerin korunması ilk hedeftir. Tesbit çalışmalarının çoğunun yapılmış veya mevcut olduğuna inanıyorum. Bölge ve çevre düzeni planlarına, ulaşım ana hatlarına esas olacak üst kademe kararları üretecek plan, üçüncü ayak olan yasal çerçeveye de girdi sağlayacaktır.

Yeni bir "İmar Yasası", önerinin üçüncü ayağını oluşturuyor. Bugün, İmar Yasası, ilgili yasalar, yönetmelikler ile planlamadan sorumlu kurumlar arasında küçümsenmeyecek bir çelişkiler ve karmaşa durumu vardır. Yeni yasa, bu çelişkiler yumağını çözmek üzere en üst kademedan baş-

layarak ana esasları koyacaktır. İmar Yasası'nda, kat yükseklikleri, bahçe duvarları, kapıcı dairesine değgin ayrıntı maddeleri kesinlikle olmamalıdır.

Burada belki de ele alacağımız bir örnek, İtalyanların 1942 tarihli çok özde kararları içeren "İmar Yasası" (Legge Urbanistica) dır. Ayrıntılara girmeden sözkonusu yasanın bölüm başlıklarına bakmak, bir fikir verecektir:

- Şehircilik disiplini ve amacı;
- İskan Bakanlığı ve Yüksek Danışma Kurulu;
- Şehircilik bölgeleri-İdari birimler;
- Uygulama Esasları (Şehircilik Disiplini);
- Eşgüdüm sağlayan bölgeler, planları ve uygulama süreleri;
- Belediye Nazım Planları, kapsamları, yapma esasları, ilan, itiraz, onama süreçleri (safhaları, etapları);
- Uygulama süreleri;
- Belediyeler arası planlar;
- Detay planlar (uygulama planları);
- Detay planlarının içerikleri, ilan, itiraz, onama süreçleri;
- Normlar;
- Kamulaştırma (şehirsellerde);
- Kamulaştırılacak alanlarda yapılacak işlemler (tahsis vs.);
- Sınırların düzeltilmesi;
- İnşa durumları (izin vs.);
- Yollar, meydanlar (özel mülkten bu kullanıma geçen alanlar);
- Yasaklamalar (örnek: özel bahçeler);
- Yıkım (yasa dışı yapılaşma);
- Parselasyon;
- Mali planlama (4 yıllık program);
- İnşa izinleri, normlar, kamulaştırma sırasında ve sonrasında yapılacak işler;
- Cezalar;
- Son, uygulama maddeleri.

Yukarıda belirtilen sacayağının üç ayağı, yani Bakanlık-Milli Fiziki Plan-Yasa teşkil edilebilirse eğer, ülkenin planlama sistemi tam anlamıyla kurulmuş olur ve ondan sonra çeşitli düzeylerdeki planlama çalışmalarını, gerekli kurumsal ilişkileri kurarak, veri akışını doğru sağlayarak, birbiriyle çelişmeden, birbirini bütünüleyen şekilde yürütmek mümkün olabilir.

Bakanlık-Milli
Fiziki Plan-
Yasa teşkil
edilebilirse
eğer, ülkenin
planlama
sistemi tam
anlamıyla
kurulmuş
olur